

Հայակենտրոնություն (Armenocentrism)

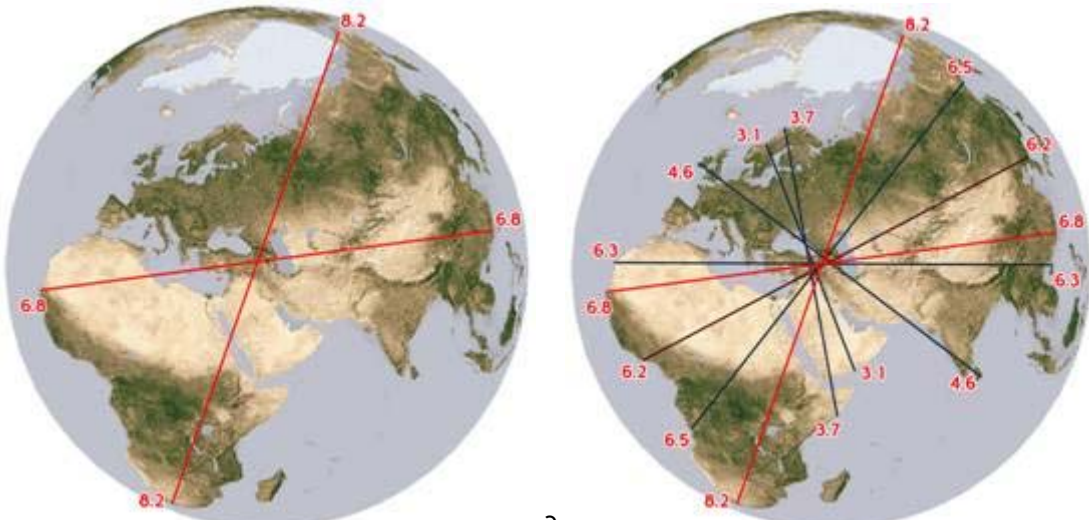
Ինչպես եւ մարդը, յուրաքանչյուր ազգ ունի սեփական աշխարհայացքը, շահերը եւ այլ ազգերի հարաբերություններում հանդես է գալիս *եսակենտրոն* դիրքերից: Ազգերի դեպքում նույնպես գործածում *կենտրոնություն* բաղադրիչով եզրեր. *եւրակենտրոնություն*, *իրանակենտրոնություն* եւ այլն: Կա *հայակենտրոնություն* եզրը, թեեւ այն հազվադեպ է գործածվում: Մենք, հայերս, ամաչում ենք դրանից, իսկ և այն, բնականաբար, չի հետաքրքրում:

Բանն այն է, որ եթե յուրաքանչյուր ազգ կարող է իրեն աշխարհի կենտրոն համարել, ապա հայտարար մասին կարող են ոչ բոլորը. համենայն դեպս, որպեսզի նման հայտարարությունը զավեշտորեն չհնչի հնում, ե՛լ հիմա դա կարող է անել միայն ուժեղը: Կամ նույնիսկ այսպես. եթե ուժեղ ես, ուրեմն հենց աշխարհ կենտրոնում ես: Իսկ քանի որ ուժն անցողիկ է, պատմության ընթացքում աշխարհի կենտրոնը բազմիցս փոխվել է: Ավելի ճիշտ՝ «կենտրոնները» (հիմա ավելի մոդայիկ է ասել «բեվեռներ»): Զոմ եւ Իրան, ԱՄՆ եւ ԽՍՀՄ եւ ս

Իսկ գոյություն չունի ուժի եւ դիրքի հակադարձ կապ: Արդյո՞ք կենտրոնում գտնվելը չի նպաստում եւ ուժեղացմանը: Բայց ինչի՞ կենտրոնում. չէ՞ որ Երկիրը կլոր է: Սակայն Երկրի մակերեսը բաժանված ջրային ցամաքային տարածքների, իսկ դրանք արդեն բարդ ձև ունեն, ու նաեւ՝ կենտրոններ: Եւ հենց այդ ազդեցությունը այս կամ այն պետության ուժի վրա ուսումնասիրում է աշխարհաբաղադրականությունը:

Եւ այսպիսով, ի՞նչ ենք տեսնում մեր մոլորակին նայելով: Նախ, որ դրա բնակեցված տարածքը բաղկա է երեք խոշոր մասերից, որոնցից մեկը կոչվում է Հին Աշխարհամաս (Աֆրա-Եւրասիական մայր ցամաքը՝ 84 կմ²), մյուսը՝ Նոր Աշխարհամաս (Ամերիկաներ՝ 42 մլն. կմ²) եւ Ավստրալիան՝ 13 մլն. կմ²: Վերջինս այնքան և է, որ գրեթե դեր չի խաղում համաշխարհային բաղադրականության մեջ: Մյուս երկուսից առաջինը տարա գերազանցելով մյուսին երկու անգամ (դեռ չհաշված ավելի նպաստավոր՝ համամասնական ձևը) բաղաբս հիմնական թատերաբեմն է: Պետք է հաշվի առնել նաեւ ջրային տարածքների գործոնը: Համաշխարհ օվկիանոսը միավորում է մոլորակը եւ լինելով չեզոք, ապահովում շահավետ, թեեւ դանդաղ բեռնափոխադր հնարավորություն: Սակայն մարդն, ինչպես հայտնի, է ցամաքային էակ է, եւ երկու կետերի միջեւ ցամաք կապի բացակայությունը անհնար է դարձնում դրանց միջեւ արագ տեղափոխումը: Նոր եւ Աշխարհամասների միջեւ չկա ցամաքային կապ եւ դա, մասնավորապես, նշանակում է, որ Նոր Աշխարհամաս գտնվող «բեւեռը» որոշակի դժվարություններ պիտի ունենա Հին Աշխարհամասի վրա իր ազդեցութ տարածելիս: Օդային փոխադրամիջոցների զարգացման հետ այն իհարկե կարող է աճել, բայց միեւնու գոյություն կունենա որոշակի շեմ, որից այն կողմ ազդեցությունն այդ չի կարող տարածվել: Թերագնահատե ազդեցությունն, իհարկե, պետք չէ, վկա՝ Բելգրանդն ու Բաղդադը, բայց գերագնահատել էլ չարժե:

Այժմ ուշադրությամբ նայենք Հին Աշխարհամասի պատկերներին (սկ. 1 եւ 2), որոնք վերցվա ենկարտա աշխարհագրւյցից (չափումները կատարվել են Գուգլ-Երկիր համակարգի օգնությամբ):

1. 2.

Այն զգալիորեն կտրատված եզրագիծ ունի, եւ մի շարք ներքին ծովերով ու դժվար հաղթահալ էռնաշղթաներով բաժանված է այս կամ այն աստիճանի մեկուսացված հատվածների՝ սեփա երկրաչափական ենթակենտրոններով: Միջինացված եզրագիծը մոտ է զուգահեռագծի, որի մեծ անկյունւ երկարությունը մոտ 16.4 հազար կիլոմետր է, իսկ փոքրիկը՝ մոտ 13.6 հազար: Եւ ահա պարզվում է (վստա շատերի համար անսպասելի), որ այդ անկյունագծերի հատման տեղում՝ Հին Աշխարհամասի հենց կենտրո գտնվում է Հայաստանի Հանրապետությունը: Իհարկե, մայր ցամաքի բարդ ուրվագծի պատճառով կենտրոնը որոշակի կետ չի կարող լինել, այլ պիտի դիտվի, որպես որոշակի ընդարձակ լողզված կենտրոնս տարածք: Մոտավորապես այն համընկնում է ամբողջ Հայկական բարձրավանդակի՝ պատմական Հայասս հետ: Նկարում պատկերված են մայր ցամաքի մի շարք հակադիր կետերը միացնող հատված (տարածականորեն սրանք, բնականաբար աղեղներ են) միջնակետերը, որոնք, ինչպես տեսնում ենք, բաշի

Են այդ տարածքի վրա: Պետք է նկատել, որ եթե մայր ցամաքը դիտել որպես միջինացված եզրագծ (ներքին ծովերը եւ հարակից խոշոր կղզիներն ընդգրկող) երկրաչափական ձեւույթ (առաջարկ պրոյեկցիայում), ապա դրա ծանրության կենտրոնը հայտնվում է նույն տարածքում՝ հ.լ.39°-ա.ե.44° կ շրջակայքում (մոտավորապես Վանա լճից հյուսիս-արեւելք՝ Թուրքիայի եւ Իրանի ներկայիս սահմանի վ Այսպիսով պարզվում է, որ ի տարբերություն այս կամ այն տրածաշրջանի կենտրոնի ու նաեւ այս կամ այն, լ «կենտրոն» հռչակած կայսրության եւ դրա շահերը «գիտականորեն» հիմնավորող աշխարհաբաղաբա տեսության հայտնաբերած կենտրոնների, կա նաեւ մշտական բացարձակ Կենտրոն (մեծատառով): Եւ այժ այն նույնն է, ինչ դարեր առաջ: Այնպես որ մենք, հայերս, առանց ճշմարտության դեմ մեղանչելու կամ անհար զգալու կարող ենք խոսել աշխարհում կենտրոնական ազգ լինելու մասին:

Անկասկած այստեղ որոշ ընթերցողներ կասեն. «Յետո՞ ինչ. ի՞նչ է դրանից հետեւում մեզ համար, ի ծաղկելու մեր տնտեսությունը նրանից, որ մենք աշխարհի կենտրոնում ենք գտնվում»: Ի՞նչ կարել պատասխանել: Նախ, եթե այդ ընթերցողներից նման միտք հնչի, դա արդեն քիչ բան չէ, քանի որ կնշանակի վերելում բերված պատկերը նրանք արդեն գոնե ընդունել են, որպես փաստ: Մինչդեռ, անկասկած, ոմ կպնդեն, թե պատկերն այդ համոզիչ չէ եւ Հայաստանը Հին Աշխարհամասի կենտրոնում չէ: Նույնիսկ կգտն այնպիսիները, ովքեր կասեն, թե առհասարակ Հին Աշխարհամասի կենտրոն գոյություն չունի, քանի առհասարակ չի էլ կարող գոյություն ունենալ: Այնուամենայնիվ, շարունակենք դատողություններն այն ի ընթերցողների համար, ովքեր չեն հրաժարվում հավատալ սեփական աչքերին, եւ փորձենք պատասխա իրենց հրետորական (ինչպես իրենց է թվում) հարցին:

Բայց նախ անդրադառնանք մի փոքրիկ հանգամանքի եւս: Եթե ձգտում են վերահսկել որեւէ տարւ դրա ո՞ր հատվածին են ձգտում տիրանալ: Կարծում եմ բոլորը կհամաձայնեն, որ դրա համար պետք է տիրս տարածքի այն հատվածին, որը սահմագծի բոլոր կետերից մոտավորապես հավասար հեռավորության վր գտնվում, այսինքն՝ կենտրոնական մասին: Տվյալ դեպքում, դա նշանակում է, որ եթե կան ուժեր, որ ցանկանում են տիրանալ ամբողջ Հին Աշխարհամասին, ապա դրանք պիտի ցանկանան տիրանալ կենտրոնական մասին, ուր, ինչպես տեսանք, գտնվում է հենց մեր երկիրը: Իսկ դրանից հետեւում է մեզ հա արդեն բավական որոշակի իրողություն. եթե մինչ այժմ համաշխարհային նվաճողական շարժումն ուղղությունները տարերային եւ պատահական էին թվում, ապա այսուհետ պազրվում է, որ համաշխարհի քաղաքականությունն ունի որոշակի սլաք, եւ նրա նպատակը Հայաստանին՝ Հայկական բարձրավանդակ տիրանալն է (հաջորդ շարադրանքում մեծատառ Կենտրոն, Հայկական բարձրավանդակ, Հայաստ հասկացությունները գործածվելու են որպես համանիշներ): Դեռ դպրոցական դասագրքերից մեզ հայտնի է Հայաստանը միշտ կռվախնձոր է եղել. Հռոմի եւ Իրանի, Բյուզանդիայի եւ Իրանի, Օսմանյան կայսրության Իրանի միջեւ: Դա պատահականություն էր թվում: Մինչդեռ, սհա, պարզվում է, որ դա որոշ աշխարհաբաղաբական օրինաչափության հետեւանք է: Եւ իրոք, երկրագնդի վրա չկա մեկ այլ տարածք նվաճողների այսքան շատ հեռախար հարձակումների թիրախ եղած լինի, սկսած վաղնջական ժամանակն մինչեւ մեր օրերը (նկ. 3):

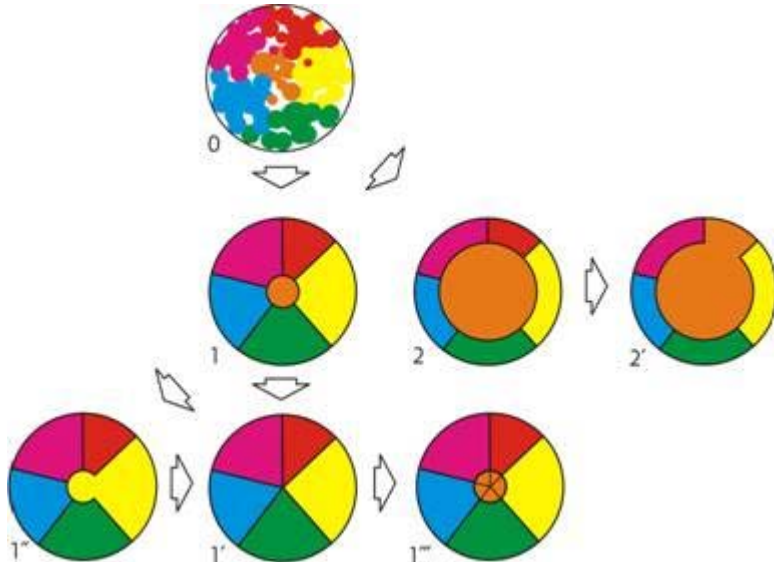
Դեպի Կենտրոն ուղղված կարեւորագույն արշավանքները

1. Եգիպտոսի
2. Ասորեստանի
3. Ալեքսանդր Մակեդոնացու
4. Հռոմի
5. Սկյութների
6. Բյուզանդիայի
7. Արաբների
8. Խաչակիրների
9. Մոնղոլների
10. Թուրքերի
11. Լենկ Թեմուրի
12. Ռուսների
13. Գերմանացիների
14. Ամերիկացիների

3.

Փորձենք վերլուծել: Պատկերացնենք մի վերացական մայր ցամաք (նկ. 4)՝ շրջանաձեւ, համեմատա համասեռ մակերեւույթով, այսինքն՝ հարթ, առանց բարձր սարերի եւ անանցանելի ջրերի (ստորեւ այս գծագր կանվանենք «Ճառագայթաձեւ տրամագրեր»): Սկզբում նրա տարածքում գոյանում են բազմաթիվ ցեղւ միավորումներ՝ պետություններ (0), որոնք պայթարելով միմյանց դեմ, դաշնակցելով եւ խոշորանալով, կազ են քիչ թե շատ կայուն սահմանագծով՝ ուռուցիկ երկրաչափական ձեւերով մի քանի (մայր ցամաքի բավա խոշորության դեպքում) գերտերություններ (կայսրություններ): Այդպիսի մի կայսրություն կարող է գոյանս մայր ցամաքի կարեւորագույն՝ կենտրոնական մասում: Պետք է նկատել, որ այդ երկիրը ունենալու է, սակայն խոցելի հատկություն. այն զուրկ է լինելու ելքից դեպի ծով, այսինքն այն հեշտությամբ հնարավոր կ

շրջափակել, զրկելով Նրան առեւտրական ուղիներից, ինչը կարգելակի Նրա տնտեսական զարգացումը հնարավոր է երկու տարբերակ. կենտրոնական կայսրությունը կարող է այնքան փոքրիկ ստացվել (1) հեշտությամբ կնվաճվի եւ կբաժանվի շրջակա խոշոր տերությունների կողմից եւ մեր վերացական մայր ցամ քաղաքական քարտեզը կվերածվի (1') տարբերակի: Չի բացառվում, որ առավել զորեղը կփորձի վերահսկողության տակ վերցնել ամբողջ Կենտրոնը (1''), որը սակայն թերակղզու ուրվագծով կցված լինելով հիմնական տարածքին հեշտությամբ կվերանվաճվի հարեւանների կողմից, այսինքն՝ անկայուն կլինի պատկերը կձգտի (1) տարբերակին: Մյուս դեպքում կենտրոնական պետությունն ամենակզբից կարո այնքան խոշոր լինել (2), որ Նույնիսկ ծովի ելք չունենալով կարող է բավարար չափով հզոր գտնվել, որպեսզ միայն չնվաճվել ծովափնյա կայսրությունների կողմից, այլ Նույնիսկ՝ նվաճելով Նրանցից ամենաթու «պատուհան» բացել դեպի ծով (2'): Մյուս կողմից, մայր ցամաքի զգալի մասին տիրացած երկիրը ի վիճակ պահել կենտրոնը, եթե չի տիրանում Նրան *բավարար ընդգրկմամբ*:

4. Ճառագայթածե տրամագրեր

Պարզ է, որ դրանից հետո այդ կայսրությունը մի՞ կողմից՝ վերահսկելով մայր ցամաքի կենտրոնը, ս կողմից՝ ունենալով ելք դեպի ծով կդառնա գերակայող գերտերություն, եւ արդյունքում աշխարհն, ինչ ասում են, միաբեւեռ կդառնա: Դրանից հետո հնարավոր է երկու տարբերակ. կամ այս վիճակը կպահպս անորոշ չափով երկար ժամանակ, կամ՝ կենտրոնական տերությունը կնվաճի Նաեւ մնացած կայսրությունն դառնալով ամբողջ մայր ցամաքի միակ տերը: Սակայն, թերեւս, այս վիճակն անկայուն կլինի, քանի որ ավելի տարածքում կարող են գերակշռող դառնալ կենտրոնախույզ ուժերը եւ բերել միացյալ կայսրության մասնատման: Այնպես որ առավել կայունը պետք է համարել բազմակայսերական տարբերակը՝ ծովի ելք ունի կենտրոնական գերկայսրությամբ: Կայուն չի լինի Նաեւ (1) տարբերակը. բոլոր կայսրությունները շարունակ են գայթակղվել Կենտրոնին տիրանալու ցանկությամբ, եւ Կենտրոնամետ տարածքը մշտական բախում թատերաբեմ է մնալու, քանի դեռ պետություններից մեկն ու մեկը չի տիրել կենտրոնին ամբողջությամ այնպիսի ընդգրկմամբ (2), որպեսզի բացառվի մյուսների ցանկացած ոտնձգություն այս մեկի նկատմամբ բան, որն այս դեպքում բավական կասկածելի է թվում, քանի որ բոլոր կայսրություններն էլ գրեթե հավա ուժեր ունեն: Եւ եթե Նույնիսկ դրանցից երկուսը դաշնակցեն Կենտրոնին տիրանալու համար, Նպատս հասնելուց հետո շարունակելու են պայթարել միմյանց դեմ Կենտրոնին լիարժեքորեն տիրանալու հա Այսինքն, (1) եւ (2) դեպքերը, թերեւս անդառնալի բաժանվում են քաղքական պատմության սկզբնա փուլերում:

Բնականաբար, իրական մոլորակի, տվյալ դեպքում մեր Երկրի անհամասեռ մայր ցամաքների պատկերն ավելի բարդ կլինի: Սակայն վերելում նկարագրված տարբերակները միեւնույն է նկատելի են:

Կարող է հարց առաջանալ, թե ինչո՞ւ մինչ այժմ քաղաքագիտության մեջ ուշադրություն չի դար Զայաստանի վրա, որպես Զին Աշխարհի կենտրոնի եւ համաշխարհային քաղաքականության համար հանգուցային դերի վրա: Մասամբ նկատվել է: Դեռեւս 20-րդ դարի սկզբում աշխարհամասերի կենտրոնա տարածքների (սրտերի) ռազմավարական նշանակության մասին գրել է, օրինակ, Զ. Մաքքինդերը «Պատմության աշխարհագրական առանցքը» հոդվածում: Սակայն համաշխարհային քաղաքականուր սիրտը Նա համարում էր ոչ թե միացյալ Զին Աշխարհամասի, այլ միայն Ասիայի՝ արեւելյան Ռուսաստա գտնվող կենտրոնը: Զավանաբար այդ սխալի պատճառը, մի՞ կողմից, Աֆրիկայի՝ համաշխարհային քաղաքա պայթարից հեռու գտնվելն էր, իսկ մյուս կողմից՝ այն հսկայական դերը, որն ունի համաշխարհի քաղաքականության մեջ Ռուսաստանը: Իսկ Զին Աշխարհամասի Կենտրոնին հարակից տարածքը Կար Միջերկրական, Սեւ, Կասպից ծովերի, եւ Պարսից ծոցի միջեւ ընկած հնգաճյուղ երկրամասը, որը Նա անվս Զնգածովք (Մերձավոր Արեւելքը), համարեց սոսկ աշխարհի սրտի շրջակայքերից մեկը, թեեւ դրա ամենակարեւորը: Մինչդեռ, ինչպես տեսանք Զնգածովքի ակնհայտորեն կարեւորագույն դիրքը բացատրվր

պարզապես նրա հյուսիսում Յին Աշխարհամասի երկրաչափական կենտրոնի գոյության փաստով:

Միայն պայմանականորեն կարելի է պատկերացնել, թե ինչպիսին կլինեն Յին Աշխարհամասամասը, վաղնջական ժամանակներում ոչ միայն ամբողջ Հայաստանը, այլև հարակից երկրները կազմեին միասնական պետություն, որը կվերահսկեր Յին Աշխարհամասի ամբողջ միջնամասը: Կայուն լինելու հա հավանաբար, այն պիտի ընդգրկեր Յին Աշխարհամասի բոլոր երեք երկրամասերի հարակից հատվածներ ելք ունենար ե՛լ հյուսիսային, ե՛լ հարավային օվկյանոսներ (տե՛ս՝ նկ. 5, կարմիր սահմանագիծը):

Սակայն դա չէրավ, ինչի *հիմնական պատճառը այդ կենտրոնական մասի լեռնային տեղանքն է*, որ, յ ջրային տարածքներից պակաս չափով, բայց միեւնույն է խոչընդոտում է հաղորդակցությունը կառավարման միասնական մարմին՝ պետություն գոյացնելու տեսակետից: Մեր պատմությունն ընթացավ (1) ուղով:

Հնում Կենտրոնը՝ Հայկական բարձրավանդակը (ինչպես եւ մնացյալ Աշխարհը) մասնատված հարյուրավոր մանր պետությունների՝ ցեղային միությունների: Հարթավայրերում, ուր հաղորդակցումն ա հեշտ էր առանձին փոքրիկ պետությունները միավորվեցին ավելի վաղ, ստեղծելով հնագույն կայսրությունն Եգիպտոսը, Ասորեստանը, Բաբելոնը եւ այլն, որոնք սկսեցին գրոհել Կենտրոնը. սկսվեց պայթ համաշխարհային տիրապետության համար:

Քանի դեռ փոխադրամիջոցները զարգացած չէին նվաճողները ավելի շատ ժամանակ էին ծախ հեռավոր, եւ հատկապես՝ լեռնային երկրներին հասնելու համար, քան թե նվաճվողները՝ ուժերը վերականգլ համար, եւ արդյունքում, միեւնույն տարածքը անհրաժեշտություն էր լինում հնագանդեցնել մի քանի անգամ խոսքերով ասած, նվաճումները հիշեցնում էին ավազակային հարձակումներ եւ տեսական վերահսկում հաստատվում:

Երբ ընտելացվեց ձիւն, ստեղծվեց մարտակառքը եւ ապա յուրացվեց երկաթի մշակումը, հնարս դարձավ նաեւ լեռնային տարածքների միավորումը: Ճակատագրի բերումով Կենտրոնում ձեւավորվեցին 1 հայերի միավորումները: Գոյացավ տարբեր՝ Նաիրի, Արմենիա, Բիայնա, Ուրարտու, Խայասա եւ այլ անուննէ հայտնի Կենտրոնական պետությունը, որն իր չափերով համապատասխանում էր վերոհիշյալ (1) դեպքին: կամ այն աստիճանի ինքնիշխանությամբ այն գոյատևեց մինչեւ մ.թ.ա. 6 դարը, երբ մտավ հարս տարածքում կազմավորված Իրանի կայսրության կազմի մեջ, որը Կենտրոնին հավակնող ամենաերկարալ կայսրությունը եղավ: Արդյունքում Իրանը դարձավ Կենտրոնի եւ հարակից շրջանների լիիրավ տերը: Սակայն ամբողջ Յին Աշխարհամասի տերը լինելու հավակնություն ներկայացնելու համար Իրանը պիտի նվս Կենտրոնին հարակից ավելի մեծ տարածք, հասնելու համար (2) վիճակին: Դրա համար Իրանը պ ընդարձակվեր դեպի արեւմուտք: Բայց Հունաստանը, որը նույնպես ուներ աշխարհակալ նպատալ կանգնեցրեց Իրանին: Թերեւս պատճառը Բոսֆորի ջրային արգելքն էր, որը կոտրեց Իրանի թս ապացուցելով եւս մեկ անգամ, որ անդրծովյա ուժերին կրկնակի դժվար է տիրանալ որեւէ տարա Հակահարձակման անցած հունական ուժը՝ Ալեքսանդր Մակեդոնացու գլխավորությամբ միավորեց Աշխարհամասի կենտրոնական կարեւորագույն տարածքները՝ ներառյալ Իրանի, ու դրանից ա Ասորեստանի եւ Բաբելոնի ողջ նվաճածը (Տե՛ս՝ նկ.5, դեղին սահմանագիծը): Ոչ դրանից առաջ, ոչ դրանից հլ երբեք այնքան հնարավոր չէր միաբերեռ աշխարհի գոյացումը: Ալեքսանդրին մնում էր միայն գու հյուսիսկովկասյան դաշտերը, հասնելու համար կարմիր սահմանագծին, ինչը որ պիտի այնքան էլ դժվար չլին Սակայն,, Մի՛ կողմից խանգարեց Կովկասը, մյու՛ս կողմից՝ Ալեքսանդրի առեղծվածային մահը:

5.

6.

7.

Արդյունքում, կենտրոնական տարածքները կրկին տրոհվեցին: Մի պահ աշխարհակալության վ կատարեց ինքը Կենտրոնը, ի դեմս Հայոց Տիգրանի (դա կրկին վերադարձ էր (1) վիճակին եւ որոշ հայտ վիճակին անցնելու), սակայն Կենտրոնի փոքր լեռնոտ տարածքը չէր կարող ապահովել անհրաւ ռազմատնտեսական ներուժ, եւ շուտով այն կրկին հայտնվեց Իրանի վերահսկողության տակ: Իսկ թվականության 4-րդ դարում իրագործվեց (1՛) տարբերակը. Կենտրոնը բաժանվեց արեւմտյան եւ արեւէ կայսրությունների՝ Հռոմի եւ Իրանի միջեւ, ընդմիջտ խորտակելով միացյալ Կենտրոնական գերտերուլ հաստատման, ուստի եւ նաեւ համաշխարհային կայունության հաստատման հույսը (Նկ. 6):

Նկ. 6-ում չեն պատկերված այլ ցեղերի եւ պետությունների տարածքները, քանի որ այն դարերում դու կա՛մ դեռեւս կազմավորված չէին կա՛մ հեռու էին Կենտրոնից: Շնորհիվ Կենտրոնից հեռու դիրքի այս համեմատաբար մեղմ էր մրցակցությունը, եւ այս տարածքներում ստեղծվեցին հսկայական տերություն (մոնղոլական, չինական), սակայն նույն այդ հեռավորությունը նրանց մի մասին հնարավորություն չտվեց լրջ

պայթարել Կենտրոնի համար. մոնոլոլական կայսրությունը հետագայում քայքայվեց, իսկ չինական հնդկական պետությունները մինչեւ վերջերս գրեթե չէին մասնակցում Կենտրոնի համար մղվող պայքար Ալեքսանդրից հետո ամենից մոտ էր վերջնական նպատակին Ռուսաստանը, որին պատմության մեջ առանգամ հաջողվեց ներառել Կովկասի երկու լանջերը մեկ պետության կազմում եւ նույնիսկ մի պահ հավա Միջերկրական ծովի ափերին եւ գրավել Կենտրոնի զգալի մասը (Ռուս-թուրքական պատերազմ արդյունքում): Բայց դա իրոք սոսկ մի պահ էր. լիովին (1) > (1") > (1) շարժման շրջանակներում, որ եւս մեկ ան հաստատեց, որ (1)-ից (2) անցումը պատմության ուշ փուլերում անհնար է:

Ներկայիս վիճակը պատկերված է նկ. 7-ում: Հին Աշխարհամասում կարելի է նկատել 7 համեմատա ինքնուրույն, այս կամ այն աստիճանի ձեւավորված եւ այս կամ այն աստիճանի մասնաւ աշխարհաբաղաբական տարածք. իրանական, հնդկական, չինական, ռուսական, եւրոպական, արաբա աֆրիկական (փակագծերում նկատենք, որ եւրոպական տարածքն իրականում հյուսիսատլանտյան (Ն այսինքն՝ միասնական, ԱՄՆ-ի գերակայությամբ՝ ամերիկա-եւրոպական կայսրության եւրոպական մասն է մի Կենտրոնն այսպիսով բաժանված է եւրոպական, ռուսական եւ իրանական հատվածների):

Ելնելով «Ճառագայթածեւ տրամագրերից» կարելի է առաջարկել հետեւյալ վարկ (բաղաբագիտությունն, ի վերջո գիտություն է, եւ նրա շրջանակներում կարող են եւ վարկածներ լինել). ցամաքի կենտրոնական մասի (տվյալ դեպքում Հայաստանի) որքան մասն է վերահսկում այս կամ կայսրությունը, այդքան բաղաբական կշիռ ունի այն աշխարհում: Ներկայումս պատմական Հայաստանի գ մասը (շուրջ 60 տոկոսը) ի դեմս Թուրքիայի վերահսկում է ՆԱՏՈ-ն, հետեւապես հենց այսպիսին է աշխար այս ուժի քաշը: Հայաստանի մի որոշ մասը (մոտ 25 տոկոսը՝ ի դեմս Հայաստանի Հանրապետության եւ մաս Կրաստանի եւ Ադրբեջանի հայկական տարածքների) դեռ որոշ չափով շարունակում է վերահսկել Ռուսաստ եւ մնացած մոտ 15 տոկոսի տերը Իրանն է: Ներկայիս սահմանները հաստատվել են Առ աշխարհամարտից հետո եւ մինչ այսօր ըստ էության չեն փոխվել, իսկ փաստացի պատկանելությունը՝ Երկ աշխարհամարտից հետո: Եթե համեմատենք նույն ժամանակահատվածում աշխարհում ու հարաբերակցությունը, ապա կտեսնենք, որ այն իրոք արտահայտված է նշված տոկոսներով: Աշխ ամենաազդեցիկ ուժը ԱՄՆ-ն է՝ դաշնակիցներով, որոնց ազդեցությունն իրոք նման է 60%-ի, երկր Ռուսաստանն է իր 25%-անոց ազդեցությամբ եւ վերջապես 15%-անոց Իրանը: Ընդ որում ԱՄՆ-ը թուրքս 60%-ից օգտվում է միայն Երկրորդ աշխարհամարտից հետո՝ ՆԱՏՈ-ի կամավորումից հետո, մինչդեռ դր առաջ այն, իրոք, չունեւ ազդեցություն Հին Աշխարհամասի վրա: Միքիչ գերազնահատված կարող է թվալ Ի դերը: Սակայն Իրանի քաշն աննկատ էր, քանի դեռ այդ երկիրը ելնելով իր տնտեսական եւ ռազմական (հնարավորություններից խուսափողական բաղաբականության էր վարում, իսկ մեր օրերում, երբ Ա բացահայտորեն փորձում է Իրանին դուրս մղել համաշխարհային խաղից, վերջինս, պաշտպանելով իր դիրք սկսեց դրսեւորել իրեն որպես միջազգային խաղորդ, եւ նրա քաշը պարզորոշ երեւաց. համեմայն դեպս վե զարգացումները վկայում են, որ ԱՄՆ-ի հետ առճակատման մեջ Իրանը դրսեւորում է 15%-ից նույնիսկ ավելի քաշ (ճիշտ է վարպետորեն օգտվելով նաեւ դաշնակից Ռուսաստանի 25%-ից): Սակայն այս հարաբերակցութ ցանկացած պահին կարող է փոխվել: ԱՄՆ-ն առայժմ հաջողությամբ անջատում են Կրաստանն ու Ադրբեյ ռուսական ազդեցության ոլորտից*, որի արդյունքում Կենտրոնի ռուսաստանյան մասնաբաժինը էապես նվ է, հավասարվելով Իրանի մասնաբաժնին: Եթե նաեւ Հայաստանին հաջողվի շրջել դեպի Արեւմ Ռուսաստանն առհասարակ խաղից դուրս կմնա եւ արդեն սոսկ չնչին Իրանյան մասը կմնա ոչ արեւմտյան դեպքում Իրանի շանսերը ԱՄՆ-ի հետ առճակատման մեջ գրեթե ի չիք դառնան. Հայկական բարձրավանդ ուստի եւ ամբողջ աշխարհի միակ տերը կդառնա Արեւմուտքը: Թեեւ, իրավիճակն Արեւմուտքի համար կվերս (1") դեպքի, որն ինչպես գիտենք, անկայուն է եւ հարեւան կայսրությունները կրկին շանսեր կպահպ վերականգնելու Կենտրոնի իրենց մասնաբաժինները:

Սակայն ամեն ինչ այնքան պարզ չէ: Ներկայումս, մի՛ կողմից տրոհվում է արեւմտյան ճամբարը՝ Եւրոս եւ ԱՄՆ-ի տարածայնությունների պատճառով, եւ առավելությունն, ինչպես ասվեց ունենալու է Աշխարհամասի ուժը, այսինքն՝ Եւրոպան: Մյուս կողմից բարձրանում է Չինաստանի եւ Հնդկաստ հզորությունը, եւ որպես համաշխարհային բաղաբականության նոր խաղորդներ նրանք փորձ կանեն ի թաթը դնել տարածաշրջանի վրա: Օրինակ՝ զարգացնելով Համագործակցության Շանխայյան Կազմակեր թյունը, որն իր անդամների ու դիտորդների սահմաններով գրեթե վերականգնում է երբեւէ եղածների շար կայսրություններից մեծագույնը՝ Մոնոլոլականը:

Ի՞նչ է այս ամենը նշանակում մեզ համար: Նախ, մեր ճիշտ տեղն աշխարհում գիտակցելը միայն օ կարող է բերել: Աշխարհի կենտրոնում մեր գտնվելը պետք է դիտել ոչ որպես առավելություն կամ պատուհա սոսկ որպես փաստ, որի հետ մենք պիտի հաշվի նստենք, փորձելով քաղել նաեւ եղած օգուտները, ո կարծում եմ, նույնպես կլինեն. հազիվ թե միայն վնասներ լինեն: Ամենակարեւոր հետեւությունն այն է, ո կողմից մեր ազգը համաշխարհային քաղաբականության նպատակակետն է, եւ մյուս կողմից՝ ինքը հայ ազգը քաղաբականության համար որեւէ հետաքրքրություն չի ներկայացնում: Եւ սա հաստատվում է պատմու ամբողջ ընթացքով:

Սակայն, մինչ այժմ մենք դիտարկում էինք աշխարհաբաղաբական երեւոյթները դրանց բնս ընթացքում, այսպես ասած՝ առաջին աստիճանում, երբ հարստությունը հիմնականում ուղիղ համեմատակ վերահսկվող տարածքին: Արդյունաբերության եւ առեւտրի զարգացումը բերում է նրան, որ աստիճանս հարստությունը սկսում է կախված լինել ոչ այնքան տարածքից, այլ հիմնականում առեւտրից. տնտեսութ

բարձրանում է երկրորդ աստիճանի վրա: Պատմության ընթացքում այդ աստիճանին հասել են բազմազգեր եւ ստեղծվել են պայմաններ առետրա-արդյունաբերական ճանապարհով երկարատեւ զարգացում: Սակայն միշտ էլ ինչ-որ մի գործոն շեղել է այդ ուղուց: Որպես կանոն դրանք եղել են երկուսը. դե զարգացման առաջին աստիճանին գտնվող ազգերի՝ *բարբարոսների* հարվածները (դասական օրինակ՝ Յանկումը), կամ՝ թեեւ զարգացած, սակայն հենց այդ պատճառով իր ուժերը գերազնահատած ւ գայթակղությունը հարստանալ նաեւ ընդարձակման հաշին: Ինչը կարելի է հասկանալ. որքան էլ, օրի Սինգապուրի նման երկիրը հարուստ լինի իր արդյունաբերությամբ եւ առետրով, միեւնոյն է լրաց տարածքում այն էլ ավելի լավ կզարգանար: Այս դեպքի փայլուն օրինակն է Հիտլերական Գերմանիան: Սա բարբարոսներ (համեմայն դեպս՝ զորեղ) ներկայուս էլ չկան, իսկ երկրորդ տիպի ինքնավսարկածախնդրությունների անհեռանկարությունը ներկայիս աշխարհում պատկերավոր կերպով ապացւ ԱՄՆ-ը իր իրաքյան պատերազմով, որը *գուցե* պատվաստի դեր կատարի մյուս գերտերությունների (եւ, աստ տա՝ հենց ԱՄՆ-ի) համար:

Հետեւապես այն, որ (1) տարբերակը *բնականորեն* անկայուն է դեռ չի նշանակում, որ այն չի կվերածվել *համեմատաբար* կայուն վիճակի՝ *բաղաբական* եղանակներով: Դա կարող է լինել եթե Կենտ դառնա *ինքնիշխան*, *սակայն աշխարհի համար բաց* բաղաբական միավոր: Սա կարող է հակասություն բայց միայն առաջին հայացքից:

Իրոք, ինչպես տեսանք, (1) տարբերակում գերտերությունների առջեւ միշտ կա Կենտրոնի նվառ գայթակղությունը: Սակայն այն կվերանա, եթե ստեղծվի վիճակ, երբ Կենտրոնի նվառման ձգտումն իսկ ոչ մ օգուտ չբերի նվառողին, այլեւ անմիջապես թուլացնի նրան (ինչպես թուլացրեց ԱՄՆ-ին Իրաքի գրավումը Նույնիսկ՝ ուժեղացնի հակառակորդներին: Դա հնարավոր չէր առաջներում, երբ Կենտրոնը սոսկ *նազմս հարթակ* էր, մայր ցամաքի երկրները հնազանդ պահելու համար: Սակայն երբ առետրի եւ արդյունաբերու ստեղծած հարստությունը սկսում է գերազանցել պարզ նվառումներից ստացված հարստությունը, վիճ կտրուկ փոխվում է. Կենտրոնը դառնում է գերտերությունները ամենակարճ *կապող ճանապարհը*, եւ խաղաղությունն ու ապահովությունը ավելի կարեւոր են դառնում, քան դրա պատկանելության հարցերը: Իրական քաղաբական դաշտում այս վիճակը միայն վերջին տասնամյակների ընթացքում է հաստա համաշխարհային առետրի *պայթյունային աճի* եւ պետությունների համակարգային բարդացման արդյուն. Դա նշանակում է, որ *տեսականորեն* գերտերությունները կարող են համաձայնության հասնել Կենտրոնի միս շահագործման հարցում: (Բնականաբար, եթե չլինի որեւէ արհավիրք, այդ թվում եւ ինչ-որ ուժերի կո այնուամենայնիվ սանձազերծված համաշխարհային պատերազմ, որն իջեցնի համաշխարհային պետս համակարգերի մակարդակը միջնադարյան մակարդակի եւ Նորից շահավետ դարձնի Կենտրոնի հս ռազմական պայթարը:)

Այս դեպքում անհրաժեշտ կլինի Կենտրոնի բարեկարգում, տնտեսության, հատկապես՝ սպասս ոլորտի եւ կապուղիների զարգացում: Դրա համար անհրաժեշտ կլինի որոշել այս տարածքում բնակվող ինդիրը: Բնականաբար, այն պիտի ազատ լինի հիմնական գերտերությունների անվանադիր ազ եւրոպացիների, ռուսների, չինացիների, պարսիկների, արաբների բնակվելու համար: Բայց անհնար է դրանցից որեւէ մի ազգ Կենտրոնում հասնի գերակշման, քանի որ դա կնշանակի տվյալ գերտերության կո Կենտրոնի նվառում: Մյուս կողմից, գերակշռող ազգ պիտի լինի, այլապես անհնար կլինի Կենտ միասնականության, ուստի եւ բնականոն գործունեության ապահովումը: Հետեւապես, գերակշռող ազգի պիտի հանձնվի տեղաբնիկ որեւէ ազգի: Օրինակ, ընդունվի 1:2 հարաբերություն գերտերություն անվանադիր ազգերի եւ տեղաբնիկ պետությունաստեղծ ազգի միջեւ:

Այստեղ մոտենում ենք մեզ՝ հայերիս համար կարեւորագույն եւ ցավոտ հարցին: Մինչ այժմ պայմանավորվել էինք, որ շարադրանքում «Կենտրոն» աշխարհաբաղաբական հասկացությունը կիրառվել Հայաստան, Հայկական բարձրավանդակ իմաստով: Սակայն նայենք նկ. 8-ին, որում բաց մանիշակագո պատկերված է քրդերի բնակեցման հիմնական տարածքը, նարնջագույնով՝ հայերի, իսկ սեւ կետառ Կենտրոնի պայմանական սահմանը (սրա համամասնությունները եւ ուղղվածությունը համապատասխանու Հին Աշխարհամասի միջինացված ձեւին): Ինչպես տեսնում ենք, հայերի կողմից այս կամ այն կերպ վերահս տարածքը կազմում է շուրջ 50 հազար կմ², ինչը կազմում է Պատմական տարածքի մոտ 10 տոկոսը: Մնացս տոկոսը վերահսկում են թուրքերը եւ քրդերը: Բնակչության թվաբանակով հաշված կունենանք առավելագ մոտ 5 մլն հայ,, մոտ 30 մլն. քուրդ եւ մոտ 20 մլն թուրք (ներառյալ ազգերի թուրքերին), այն է՝ կրկին մո տոկոս:

Բայց որպես Կենտրոնի պետությունաստեղծ ազգ կարող է հանդես գալ միայն մեկը, այլապես դա կ անկայունության, ինչը տվյալ ծրագրի տրամաբանությունից դուրս է: Այդ դերը չի տրվի թուրքերին, քան ունենալով զգալի տարածք Կենտրոնից դուրս նրանք կդիտվեն, որպես եւս մի գերտերություն, որի ստեղծ աշխարհի ներկայիս գերտերությունների ծրագրերի մեջ հազիվ թե մտնի:

Մնում են հայերն ու քրդերը: Եւ այստեղ պարզվում է, որ տարածաշրջանային այս պայթարում հս հակառակորդները ամենեւին էլ թուրքերը չեն, այլ հենց քրդերը: Բայց ո՞ւմն է առավելությունը: Հայերի օգս խոսում դարավոր մշակութային հարստությունը, ներկայումս էլ արդեն իսկ պետություն՝ ուստի եւ պետս կառավարման փորձ ունենալը եւ սեփական տանը կարգուկանոն հաստատելու ունակությունը, ինչպես ի քաղաբականությունում որոշակի ազդեցություն եւ ավելի հնագիստ ազգի համբավ ունենալը: Նաեւ, դրս կարող է համարվել ամենատարբեր ազգերի հետ համագործակցելու փորձը: Բացասականը՝ փասս

հայաբնակ տարածքների փոքրությունն է: Զրդերի օգտին խոսում է բանական գերազանցում ներկայիս դեֆակտո Զրդստանի՝ Կենտրոնին առավել համապատասխանությունը: Բացասակ պետականության փորձի բացակայությունը, «անհանգիստ» ժողովրդի համբավը եւ մշակութայես անի լինելը:

8.

9.

Սկ. 9-ում, առաջարկված է Կենտրոնի եւ կենտրոնամերձ երկրների սահմանների այնպիսի վերածե որը կապահովեր կենտրոնական երկրի կայուն գոյությունը՝ մի՛ կողմից, դրա՝ որպես կապող օղակ ծառա հարմարությունը՝ մյո՛ւս կողմից: Չոգելովելու համար նկատենք, որ այստեղ այդ երկիրը անվանվա Յայաստան միայն պայմանականորեն. եթե մենք չըրսելորենք մեզ որպես ազգ, որն ի գորու է վերահսկ շենացնել այն, այդտեղ կարող է հայտնվել եւ այլ անվանում:

Ոմանց նման քարտեզի ստեղծումը կարող է անլուրջ թվալ: Ցավոք, մեր մեջ, ի տարբերություն շա շատ այլ ազգերի, ազգային հեռանկարների մասին խոսելը, որպես կանոն ծաղրի է արժանանում: Իրոք, այս կոչված «Ճովից ծով Յայաստանի» մասին խոհանոցային գրույցները արժեգրկել են այդ գաղափարը: Սա վերոշարադրյալից հետեւում է, որ այդ հեռանկարների ծրագրումը եւ ապա՝ հետապնդումը, չի բացառվու մեր ազգի հետագայում գոյատեւման, առհասարակ, միակ գրավականը լինի: Նկատենք նաեւ, որ ներկայ բազմաթիվ ազգեր արտահայտում են իրենց տարածքային պահանջները եւ նույնիսկ ձգտում հասնել դր կատարմանը: Օրինակ, ալբանացիները փորձում են կերտել Մեծ Ալբանիա (սկ. 10), թուրքերը՝ Մեծ Թուրան (սկ. 11): Եստոնացիները (սկ. 12) ներկայացնում են իրենց տարածքային պահանջները՝ Ռուսաստանին, վրացի (սկ. 13) ծրագրում են վերադարձնել իբր երբեմնի իրենցը եղած հողերը, քրդերը՝ ստեղծել Ազատ Զրդստան (սկ. 14) եւ այլն: Ի դեպ, թվարկվածներից երեքը իրենց ապագա տարածքներն անձե են տեսնում հենց մեր հաշվ

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

Դրանից բացի, մեր տարածաշրջանի ապագան փորձում են վերագծել եւ այլ ուժեր, ինչը միանգամ հասկանալի է՝ վերաշարադրյալի շրջանակներում: Օրինակ, ԱՄՆ փորձագետ, գեոպոլիտիկ Ռալֆ Պետերսն այս է տեսնում մեր ապագան. (սկ. 15): Մի քուրդ հեղինակ՝ այսպես. (սկ. 16):

Երկու խոսք՝ առաջարկվող սահմանագծերի սկզբունքի մասին: Դրանց հիմքում ոչ միայն ազգփաստացի բնակեցման սահմաններն են, այլև ազգային մտածելակերպում դրանց պատկանելության տեղանքի առանձնահատկությունները, հաղորդակցման ուղիների անցկացման հնարավորությունը, տարաշրջանային ուժերի առավել կայուն հարաբերությունը եւ այլն: Տարածաշրջանային կայունության տեսակետ նպատակահարմար է գտնվել մի շարք նոր պետությունների ձևավորումը (անվանումները՝ պայմանական Դրանք են. շիա մահմեդականների պետությունը՝ Շուները՝ Բասրա մայրաքաղաքով, քրիստոնյա ասորի պետությունը՝ Ասորեստանը (Մոսուլ), Զրդստանը (Զիրբուկ), Աբխազիան (Սուխում)*: Իրանի սահմանափակումները է որոշ փոփոխության, մասամբ՝ տարածք տրամադրելով Կենտրոնին եւ Զրդստանին, սալ փոխհատուցելով՝ Տիգրիսի հովիտի տարածքների հաշվին:

Եզրակացություններ:

1. Որեւէ տարածաշրջանի վերահսկման համար անհրաժեշտ է վերահսկել դրա կենտրոնը կենտրոնաձիգ կապուղիները: Մարդը ցամաքային էակ է, եւ հիմնական Նշանակություն ունեն ցամաք կենտրոնները եւ ուղիները: Ամենամեծ, ուստի եւ ամենաազդեցիկ մայր ցամաքի՝ Հին Աշխարհամասի Կենտրոն գտնվում է Հայկական բարձրավանդակում, հետեւապես դրա գրավումը՝ ցանկացած գերտերության նպատ է, իսկ համաշխարհային քաղաքականության էությունը՝ *հայաստանակենտրոնություն* է: Հայաստանն ը բաժանված է երեք գերտերությունների՝ Արեւմուտքի, Ռուսաստանի եւ Իրանի միջև, ընդ որում՝ մեծագույն մ Արեւմուտքի վերահսկողության տակ է: Ընդ որում այդ տարածքում փաստացիորեն բնակվող ազգը քաղաքականության մեջ ինքնին հետաքրքրություն չի ներկայացնում:

2. Վերլուծությունից հետեւում է, որ հնարավոր է Կենտրոնի երկու հիմնական վիճակ. բաժանված գերտերությունների միջև, եւ կենտրոնական գերտերության կազմում: Առաջին տարբերակում Կենտրոն անկայուն է, քանի որ մշտական ռամական բախումների թատերաբեմի դերում է գտնվում, երկրորդը՝ կա երկու տարբերակներից արդեն իսկ իրագործվել է առաջին՝ անկայուն տարբերակը: Արտադրության եւ առեւ պայթյունային զարգացման արդյունքում մոտ ապագայում *որոշ հավանականությամբ* կարող է ստեղծվել վի երբ Կենտրոնի, որպես կայուն առետրային կապուղի օգտագործումն ավելի շահավետ դառնա, քան թե ռազմական վերահսկումը: Մենք պիտի *պատրաստ* լինենք դրան:

3. Մեր ազգն անզոր է *ուժային* դեր խաղալ իր իսկ տարածքի համար մղվող պայքարում, սալ ռազմական ուժն *անհրաժեշտ* է Կենտրոնի տարածքում հայկական գերակայության ապահովման համար: որում, ուժն այդ պիտի բավարար լինի ամբողջ Կենտրոնի՝ Հայկական բարձրավանդակի վերահսկման հա Այսինքն մեզ անհրաժեշտ է դեռ շատ ավելի հզոր զինուժ, քան կա: Ներկայումս մեր ռազմական ներկայությ տարածվում է միայն Ռուսաստանի հատվածում: Սակայն մենք պիտի պատրաստ լինենք տեղափոխել այն Ն մյուս երկու հատվածները, եթե դրա համար բարենպաստ պայմաններ ի հայտ գան: Այն որ, *տեսականորեն* ն պայմաններ կարող են ստեղծվել եւ մյուս գերտերությունները կարող են շահավետ գտնել հայկա ներկայությունը Կենտրոնի՝ իրենց կողմից վերահսկվող հատվածներում, վերջինս միասնական դարձ նպատակով, արտահայտվում է նրանում, որ վերջին 15 տարիների ընթացքում *փաստացիորեն* հայկա ռազմական գերազանցումը տարածաշրջանում նրանք հանդուրժել են: Եւ հակառակը, եթե գերտերությունն տեսնեն, որ մենք ի վիճակի չենք տիրություն անել մեր վերահսկողության տակ հայտնված տարածքում նր կարող են հենվել այլ ուժերի վրա: Ու հատկապես՝ քրդական ուժի, եւ հենց սրան կհանձնեն Կենտր վերահսկումը: Վերջնական որոշումը մերը չէ, սակայն մենք *կարող ենք ազդել* այդ որոշման վրա, *համոզիչ* ի ներկայացնելով: Ընդ որում այդ կարողությունը պիտի ունենա թե՛ ռազմական, թե՛ կազմակերպական եւ մշակութային բաղադրիչ: Այսինքն մենք պիտի ապացուցենք, որ կարող ենք ո՛չ միայն ուժով պահել մեզ տր տարածքը, այլև՝ շենացնել այն, քանի որ չի կարող լինել արդյունավետ կապուղի, եթե այն չի սպասարկվում կերպ ասած, Հայաստանը կարող է միայն զարգացած լինել. հետամնաց Հայաստանը չի կարող գոյատ Միևնույն ներկայումս մեր երկրի ենթակառուցվածքները շատ դանդաղ են զարգանում, իսկ ռազմա-տարածքի հարցերում ոմանք պարզապես ցանկանում են հրաժարվել ունեցածից, ենթակվելով *խոր* մեծ տերությունն պահանջներին: Դրանով իսկ նմանվելով «Ո՞վ է ուզում դառնալ միլիոնատեր» խաղի այն մասնակիցներին, որ

չկարողանալով կռահել, թե վարողը ե՛րբ է օգնում իրենց, իսկ ե՛րբ՝ մոլորեցնում, ակնհայտ է ճիշտ քայ փոխարեն նախապատվությունը տալիս են սխալ լուծումներին: Այն տարբերությամբ միայն, քաղաքականության դեպքում մեզ ոչ ոք «անձեռնմխելի գումար» չի տրամադրի:

4. Մենք կարող ենք գոյատևել միայն ու միայն գիտակցելով այն փաստը եւ հաշտվելով դրա հետ, որ հայրենիքը աշխարհի կենտրոնն է: Հայաստանի քաղաքականության հիմքում պիտի լինի գիտակցումը, որ յաստանը որպես համաշխարհային կենտրոն պիտի լինի միասնական, եւ պատկանի *մեզ*, պայմանով, որ կծառայի բոլորին: Հաշտվել, այլ ոչ թե ուրախանալ դրանով, քանի որ դա վտանգում է մեր ազգային ինք թյունը, ներքաշում շատ երեքուն եւ վտանգավոր, բայց՝ **անխուսափելի** խաղի մեջ: Հետեւապես, եթե համաշի հային քաղաքականության եությունը *հայաստանակենտրոնությունն* է, ապա Հայաստանի քաղաքականուր եությունը պիտի լինի *հայակենտրոնությունը*: Այն է՝ հայկական ինքնության պահպանումը:

Ռուբեն Թարումյան

24.06.2006-17.01.2008

* Հոդվածը գրվել է Ռուս-Վրացական ընդհարումից առաջ: Եթե դրանից առաջ վերոշարադ դատողությունները կարող էին իրականության հետ կապ չունեցող վարժանքներ թվալ սոսկ, ապա այժմ պալ որ Պոտտոգամյան աշխարհը ապրում է իր վերջին օրերը եւ մենք կանգնած ենք աշխարհի Նոր վերածեւման շե եւ մենք չենք կարող համաշխարհային դերձակների շարժումների սոսկ դիտողները լինել: Գոնե մտածել է պե